

Psikoloji Bilimine Giriş

9

Amaçlarımız

Bu üniteye çalıştıktan sonra;

- 👁️ *psikoloji bilimini, onu oluşturan öğeleri ve temel amaçlarını dikkate alarak tanımlayacak,*
- 👁️ *psikolojinin diğer bilimler arasındaki yerini ve ilişkisini tartışacak,*
- 👁️ *psikolojinin araştırmaya ve uygulamaya yönelik dallarını ve alt dalları ayrıntılı açıklayarak, farklılıkları tartışabilecek,*
- 👁️ *psikoloji araştırmalarında kullanılan yöntem ve teknikleri açıklayabileceksiniz.*

Her birey yaşamında mutluluk verecek olaylar karşısında sevinç, neşe, coşku, heyecan hissedecek ya da üzüntü, keder ve endişe duyacağı mutsuzluklar yaşayacaktır. Birey, hissettiği duyguları içinde tutabileceği gibi dış dünyaya da yansıtabilir. Bu doğal bir durumdur. Yaşamda karşılaşılan olaylara verilen tepkiler kişiden kişiye, topluma, kültüre, sosyal statüye, kişinin olduğu zaman dilimine göre değişecektir. Özetleyecek olursak; bir olay karşısında kişinin olaya yüklediği anlam kişiden kişiye değişir. Bunu bir örnekle irdelemek mümkündür.

Bir adam parkta yürürken yanındaki tartıştığı arkadaşına tokat atıyor. Bu olayı 7 kişinin gördüğünü varsayalım ve bu 7 kişinin tek tek olaya yüklediği anlamlara bakalım.

1. Kişi.

İnanç: Kimse kimsenin canını yakmamalıdır

Düşünce: Şimdi bu adama gösteririm

Davranış: Fiziksel ve sözlü saldırı

Duygu: Öfke

2. Kişi

İnanç: Kötü insanlar cezalandırılmalıdır. Tokadı hak etmiştir.

Düşünce: Tokadı yediğine göre kötü biridir

Davranış: Gülmüsem

Duygu: Tatmin duygusu

3. Kişi

İnanç: Bu adam tehlikeli

Düşünce: Ya bana da vurursa

Davranış: Kaçma

Duygu: Korku

4. Kişi

İnanç: Bu adam tehlikeli

Düşünce: Buradan gitmeliyim, ama etraftakiler ne der "Bu ne korkak birisi"..

Davranış: Duraklama

Duygu: Korku, kaygı

5. Kişi

İnanç: Yaşamda şiddetle karşılaşmak da var

Düşünce: Ben ne dayak yiyen insanlar gördüm

Davranış: Davranış yok

Duygu: Umursamazlık

6. Kişi

İnanç: Bu adamın tokat yemesi ve küçük düşmesi ne feci

Düşünce: Ya benimde başıma gelirse?

Davranış: Duraklama

Duygu: Üzüntü

7. Kişi

İnanç: İnsanların birbirlerine böyle davranmalarına karşıyım.

Düşünce: Bu adam bir tokat daha yemeden ona yardım etsem mi?

Davranış: Tedbirli davranma

Duygu: Tedirginlik

Bir olay karşısında duygu, düşünce ve davranışlarımız, inanç kalıplarımızdaki formülasyona göre belirlenmektedir. Neyin normal, neyin normal olmayan duygu, düşünce ve davranış olduğunu söylemek zordur. Aynı stres verici olayı yaşayanlardan bir kişi depresyona girerken, diğeri iyi oldu bu iş bana uygun değil-di diye düşünülebilir.

PSIKOLOJİNİN TANIMI

Psikoloji biliminin uzun bir geçmişi vardır. Onsekizinci yüzyıla kadar psikoloji, felsefenin kapsamı içinde ele alınmıştır. Wilhelm Wundt 1879'da bir deneysel psikoloji laboratuvarı kurmuş ve bazı psikolojik konuların bilimsel yöntemlerle incelenebileceğini göstermiştir. Wundt'un bu çalışmasından sonra psikoloji bağımsız bir bilim dalı olarak kabul edilmiştir.

Günümüzde psikoloji insan ve hayvan davranışlarını inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Şimdi bu tanıma açıklığa kavuşturmaya çalışalım. Davranışlar belirli çevresel koşullar içinde oluşan olaylar olduğuna göre, psikoloji çevre, organizma ve davranışlar arasındaki etkileşimi incelemeye çalışır.

Bu etkileşimin ana öğelerinden biri çevredir. Psikolojide çevre kavramı çoğu kez uyarıcı ile eş anlamda kullanılır. Fakat, çevre uyarıcıdan daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Organizmanın alıcı sinir uçlarına etki edebilen her türlü enerji değişikliğine uyarıcı denir. Bazı uyarıcılar kırmızı bir trafik ışığının görülmesinde olduğu gibi, çevrede herkes tarafından kolaylıkla gözlenebilen uyarıcılardır. Bazı uyarıcılar da çürük bir dişten gelen sızı durumunda olduğu gibi, çoğu kez yalnızca organizmanın kendisinin hissedip algılayabileceği olaylardır. Çevremizde her organizmaya aynı şekilde etkileyecek çok az sayıda uyarıcı vardır. Aynı uyarıcı karşısında farklı bireyler farklı davranışlar göstermektedirler. Eğer uyarıcılar karşısında farklı bireylerin davranışları hep aynı olsaydı, belki psikoloji bilimine gerek kalmazdı. Çünkü, uyarıcı bilindiği taktirde davranışın yordanması (ne olacağının bilinmesi) çok basit bir işlem olurdu. Özellikle konuşmak, düşünmek, karar vermek ve problem çözmek gibi davranışlar söz konusu olduğunda, organizma ile ilgili etmenler davranışların oluşumuna daha çok katkıda bulunmaktadır.

Organizmanın çevresiyle etkileşimindeki ikinci öge organizmanın kendisidir. Tek bir hücreden bile oluşsa bir canlıya organizma denilir. Fakat, psikoloji araştırmalarında en çok incelenen organizmalar güvercinler, fareler, maymunlar ve insanlardır. Bu nedenle, organizma denildiğinde bu canlı türlerinden biri akla gelmelidir.

Organizmanın çevresiyle etkileşimindeki üçüncü ana öge davranışlardır. Önceki davranış deyiminden organizmanın yalnızca görülebilen veya işitilebilen hareketleri anlaşılmıştır. Günümüzde ise davranış bir organizmada yer alan ve bir organizma tarafından yapılan her türlü eylem anlamına gelmektedir. Bu tanıma göre, bir organizmadaki tek bir sinir hücresinin harekete geçmesi gibi fizyolojik bir olay davranış olarak kabul edilirken, televizyon seyretmek, bir futbol takımını desteklemek, çalışmak, konuşmak, okumak, oy vermek gibi organizma tarafından yapılan daha karmaşık her türlü eylem de davranış olarak kabul edilmektedir. Organizmada yer alan veya organizmanın yaptığı her türlü eyleme davranış diyebilmek için, söz konusu eylemin herhangi bir yolla gözlenebilir, vardanabilir veya ölçülebilir olması gerekir. Bazen, psikolojide davranış ve davranım birbirlerinin yerine kullanılabilen sözcüklerdir. Davranım davranışın küçük bir birimidir. Davranış ise birçok davranım dizisinden oluşmuş bir örüntüyü ifade eder. Neye davranım veya davranış denileceği yapılan araştırmanın analiz birimine göre değişir. Psikolojide incelenen davranışların nesnel olarak gözlenip ölçülebilmesi amaçlanır. Bu davranışlar üç grupta toplanabilir;

- Gözlemci tarafından doğrudan doğruya, dolaysız biçimde gözlenebilen davranışlar: Organizmanın çeşitli hareketleri, jest ve mimikler ile konuşma bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu davranışlar bir gözlemci tarafından

Psikoloji, insan ve hayvan davranışlarını inceleyen bir bilim dalıdır.

Davranış, bir organizmada yer alan ve bir organizma tarafından yapılan her türlü eylemdir.

kolayca gözlenebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir. Bu özelliklerinden dolayı psikolojide incelenen davranışlar daha çok bu gruptandır.

- Dolaylı olarak gözlenebilen davranışlar: Bu gruptaki davranışlar doğrudan gözlenemez, ancak gözlenebilen davranışlardan vardanabilir (tahmin edilebilir, çıkartılabilir). Örneğin, zeka doğrudan doğruya gözlenemez, bir zeka testindeki sorulara verilen cevaplardan vardanabilir. Ya da kişinin ilgili başka faaliyetinden vadayabiliriz. Bu gruptaki davranışlara örnek olarak düşünme, problem çözme, akıl yürütme, duygu ve heyecanlar gösterilebilir.
- Yukarıda belirtilen davranışların temelinde yatan sinir sistemi faaliyetleri ve fizyolojik süreçler: Bunlara nörofizyolojik faaliyetler denir. Nörofizyolojik faaliyetlerin gözlenmesinde çeşitli araç ve teknikler kullanılır. Bu grupta incelenen konular arasında duyguların nörofizyolojik temelleri, bir davranışa bağlı olarak duyu organlarında ve kaslarda meydana gelen faaliyetler de bulunur.

Psikolojiyi tanımlarken üzerinde durulan diğer bir öge de inceleme birimidir. Psikolojinin felsefe kapsamında ele alındığı dönemlerde ve psikoloji biliminin ilk kuruluş yıllarında, inceleme birimi olarak sadece insanlar alınıyordu. Günümüzde ise psikoloji insanların yanı sıra hayvan davranışlarını da incelemektedir. Hayvan davranışlarının incelenmesinde iki amaç güdülmektedir. Bunlardan birincisi, çeşitli hayvan türlerinde gözlenen davranışların açıklanmasıdır. İkinci amaç ise, temelde insan davranışlarının anlaşılması ile ilgilidir. Hayvanlar bu amacın gerçekleşmesinde bir araç olarak kullanılır. Hayvan davranışlarının incelenmesi yoluyla insan davranışları hakkında ön fikirler elde edilmeye çalışılır. Böyle bir tutuma haklılık kazandıran iki unsur vardır: Bunlar hayvanların yapı bakımından insanlardan daha basit yapıda olması ve çeşitli memeli türlerinin birçok ortak biyolojik özelliklere sahip olması ve aynı ortak atadan türediğinin kabul edilmesidir. Ayrıca insanlara acı verici uyarıcıların uygulanması ve zarar verici işlemlerin yapılması mümkün değildir. Araştırmaların bu gibi uyarıcıları ve işlemleri içermesi halinde, özel koşullara uyularak hayvanlar kullanılır.

Psikolojinin tanımında geçen son öge, psikolojinin bir bilim dalı olduğudur. Bir bilim dalı olarak psikoloji düzenli bilgiler bütünüdür. Psikolojide bilgi, davranışların ve ilgili diğer olayların gözlenmesi ve ölçülmesi ve yorumlanması ile elde edilir.

Psikoloji biliminin temel amaçları şunlardır:

- **Betimleme:** Bu amaç, birbiriyle ilişkili olan ya da olmayan davranışların ve davranışları belirleyen koşulların saptanmasını içerir. Söz konusu ilişkiler araştırmalarla ortaya konur. Betimleme, ayrıca, davranışların ortak özelliklerine göre sınıflandırılmasını da içerir.
- **Açıklama:** Bu amaç, davranışları açıklayan genel ilkelerin ve kuramların oluşturulmasını içerir. Bu gibi genel ilke ve kuramların temelinde, betimleme amacına hizmet eden araştırmalar bulunur. Davranışları anlamak, betimleme ve açıklama amaçlarının gerçekleşmesi ile mümkün olur.
- **Yordama:** Bu amaç, davranışların önceden tahmin edilebilmesi ile ilgilidir. Yordamalar, araştırmalardan elde edilen bulgulara, temel ilke ve kuramlara dayanır.
- **Kontrol:** Bu amaç ise, davranışların seçilen bir düzeye veya istenen bir biçime getirilmesini içerir. Davranışların kontrolü işlemi de yine, araştırma bulgularına, temel ilke ve kuramlara dayanır.

Yukarıdaki amaçların birbirini izleyen aşamalar şeklinde olduğu görülmektedir. Ancak psikolojide kullanılan her araştırma yöntemi bu amaçların tümünü birden gerçekleştiremez. Hangi yöntemin hangi amaçları gerçekleştirebildiği konusu üzerinde ileride durulacaktır.

Psikolojinin tanımında yer alan öğeler nelerdir?

SIRA SİZDE

PSİKOLOJİYLE İLGİLİ BEKLENTİLER VE BUNLARIN DOĞRULANMA DERECESİ

Psikoloji bilimiyle ilk kez karşılaşan kişilerin, bu bilimden iki tür beklentisi vardır. Bunlar, kendilerinin ve çevrelerindeki diğer kişilerin davranışlarını daha iyi anlayabilmek ve günlük yaşamlarında yararlanabilecekleri bazı ilkeleri öğrenmek şeklinde özetlenebilir.

Psikoloji bu beklentileri ne derece karşılayabilmektedir? Bugün psikoloji bilimi, gerek kendinizde ve gerekse başkalarında gözlediğiniz bazı davranışları anlamada size yardımcı olabilir. Örneğin; aç bir insanın dikkatini daha çok yiyecek maddelerinin çektiğini, ne kadar iyi çalışılsa da öğrenilenlerin büyük kısmının unutulduğunu, bütün bebeklerin yabancılardan hoşlanmadıkları bir dönemden geçtiklerini gözlemişsinizdir. Bu gibi davranışların nasıl açıklandığını, sırasıyla, güdü, öğrenme ve gelişim psikolojisi ünitelerine geldiğinizde göreceksiniz. Ancak, psikoloji genç bir bilim dalıdır ve bilgi kapsamı nisbeten sınırlıdır. Üstelik, insanların bazı davranışlarını ve özelliklerini, bugün için, bilimsel yöntemlerle incelemek mümkün değildir. Yaşamın insanlar için anlamı, mutluluk nedir ve mutlu olma yolları, saygınlığın nasıl elde edileceği gibi konular psikoloji biliminin kapsamı dışında kalır. Bu gibi konularda psikoloji size yardımcı olamaz.

Psikoloji bilimiyle ilgili ikinci beklenti, psikolojinin günlük yaşamda kullanılabilecek bazı teknikler sunabilmesiyle ilgilidir. Günümüzde psikoloji insan ve hayvan davranışlarını kontrol etmede veya değiştirmede yararlanılacak bazı teknikler önerebilmektedir. Bu teknikler arasında, hayvanlara çeşitli davranışları öğretmede kullanılan davranış şekillendirme tekniği ve şiddetli korkuların ortadan kaldırılmasında kullanılan sistematik duyarısızlaştırma gibi teknikler sayılabilir.

Psikoloji bilimi, gerek kendimizde ve gerekse başkalarında gözlediğimiz bazı davranışları anlamada bize yardımcı olabilir.

Psikoloji bilimi davranışla ilgili her sorumuzu cevaplayabilir mi? Tartışınız.

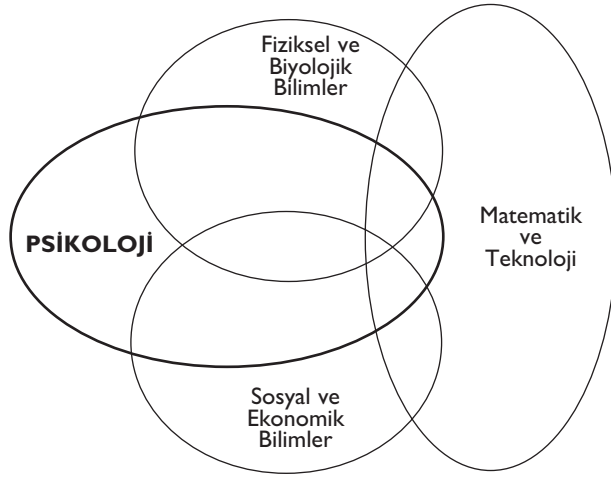

SIRA SİZDE

PSİKOLOJİNİN DİĞER BİLİMLER ARASINDAKİ YERİ

Psikolojinin inceleme konusunun insan ve hayvan davranışları, inceleme biriminin insanlar ve hayvanlar, olduğu belirtilmişti. Canlılar bir biyolojik yapıya sahiptir. Ayrıca, psikolojinin incelediği canlıların büyük bir çoğunluğu topluluk halinde yaşar. Diğer bir deyişle, psikolojide incelenen canlıların biyolojik ve sosyal yönleri vardır. Buna göre psikoloji, canlıları bir biyolojik yapı olarak ele alan ve bu yapıyı inceleyen biyolojik bilimlerle, canlıları bir sosyal ortam içinde ele alan sosyal bilimlerde yer alır. Yani psikoloji, bir yandan organizmanın davranışlarının biyolojik temellerini anlayabilmek için biyoloji, fizyoloji, biyokimya gibi biyolojik bilimlerle sıkı sıkıya etkileşimde bulunur. Öte yandan da, organizmayı sosyal bir varlık olarak ele aldığından, sosyal uyarıcıların davranışı nasıl etkilediğini inceleyen sosyoloji, antropoloji, ekonomi gibi sosyal bilimlerle de çok yakın bir etkileşim içindedir.

Psikoloji, canlıları bir biyolojik yapı olarak ele alan ve bu yapıyı inceleyen biyolojik bilimlerle ve canlıları bir sosyal ortam içinde ele alan sosyal bilimlerle ilişki içindedir.

Şekil 9.1:
Psikolojinin Diğer Bilimlerle İlişkisi

loji sayılabilir. Psikolojinin bazı alt dalları ise, canlıların sosyal uyarıcılara ilişkin davranışlarıyla ilgilenir. Bu alt dallar arasında sosyal psikoloji, endüstri psikolojisi ve klinik psikolojisi gibi dallar yer alır. Konu ve yöntemlerin benzer oluşu bakımından bu alt dallar, başta sosyoloji ve kültürel antropoloji olmak üzere diğer sosyal bilimlere yakındır. Diğer yandan psikoloji, matematik ve teknoloji ile de etkileşim içindedir. Bu bilgiler ve uygulamalar psikolojinin bilimler arasında özel bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu konunun bir sonucu olarak, psikolojinin özellikle bazı dallarındaki araştırmalar bir ekip çalışması içinde yürütülür. Böyle bir çalışma şekli, bilim dalları arasında bilgi ve yöntem alışverişini sağlamaktadır. Bu şekilde olayların en uygun yollarla araştırılması ve çok yönlü bir değerlendirmeye tabi tutulması mümkün olmaktadır.

Bir taraftan biyolojik bilimlerle, bir taraftan da sosyal bilimlerle ilişkili olan psikoloji bilimi, doğal olarak kendi içinde de bazı dallara ayrılmıştır. Bu dalların her birinde davranış farklı bir yönden veya farklı bir bağlam içinde ele alınıp incelenir. Psikolojinin dalları aynı zamanda birer uzmanlık alanıdır ve bunlarda uzmanlaşma lisansüstü eğitimle elde edilir. Psikolojinin belli başlı dalları aşağıda kısaca özetlenmiştir. Bu dalları tanıtmada, biyolojik bilimlere yakın olandan başlanmış ve bir yandan giderek sosyal bilimlere, öte yandan da matematik ve teknolojiye yaklaşan dallara doğru ilerlenmiştir. Biyolojik bilimlere yakın dallarda, daha çok davranışla ilgili temel ve kuramsal çalışmalara ağırlık verilirken, sosyal bilimlere yakın dallarda daha çok uygulamaya yönelik çalışmalar ağırlık taşır. Matematik ve teknoloji boyutunda ise daha çok yöntem ve teknikler yer alır. Buna bağlı olarak da psikolojinin dallarını temel araştırmalara yönelik ve uygulamalı araştırma ve çalışmalara yönelik dallar şeklinde de gruplamak mümkündür. Aşağıdaki özetleme bu iki sınıflama biçimi dikkate alınarak yapılmıştır.

SIRA SİZDE

Psikolojinin diğer bilim dallarıyla ilişkisini tartışınız.

PSİKOLOJİNİN DALLARI

Daha önce de belirtildiği gibi, psikolojinin kendi içinde bazı dalları vardır. Bu dallar değişik şekilde sınıflanabilir. Ülkemizdeki durum da dikkate alınarak, aşağıdaki sınıflama şekli örnek verilmiştir. Bu dalların herbirinde uzmanlaşma lisansüstü eğitimle sağlanır.

Deneysel Psikoloji

Psikolojinin en eski dallarından biridir. Ayrıca önceki bölümlerden de hatırlayacağınız gibi, psikolojinin bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıkışı, Wundt'un deneysel çalışmalarıyla olmuştur. Deneysel psikologlar, davranışı anlamak, açıklamak ve kontrol edebilmek için araştırmalarında deneysel yöntemi kullanırlar. Bu tür çalışmalar çoğu kez özel laboratuvarlarda yapılır. İlk deneysel psikoloji çalışmaları daha çok duyu organları ve duyum süreci ile psikomotor davranışlar üzerinde yapılmıştır. Ancak, günümüz deneysel psikologları davranışın her yönünü ve türünü deneysel yöntemle araştırırlar.

Bu tür psikologların ilgi alanı çok geniş olmakla beraber, çalışmaların çoğu davranışın fizyolojik temelleri, duyum, algı, güdü, öğrenme ve bellek gibi konuları kapsar. Bu daldaki psikologlar, anılan konularda davranışa ilişkin temel süreçleri anlamayı, ilkeleri belirlemeyi ve kuramlar oluşturmayı amaçlarlar. Ayrıca bazı psikologlar, çalışmalarını daha çok insan davranışı üzerinde yoğunlaştırırken bazıları da insan ve hayvan davranışlarını karşılaştırmayla ilgilenirler.

Deneysel psikolojiyle ilgili önemli iki alt dal olarak fizyolojik psikoloji ve karşılaştırmalı psikoloji gösterilebilir.

- **Fizyolojik Psikoloji:** Psikolojinin dalları arasında, ilgi konuları ve inceleme yöntemleri yönünden, biyolojik bilimlere en yakın olanıdır. Bu alt dalda, davranışın biyolojik temellerinin incelenmesi, çeşitli davranışların birbiriyle ilişkili yapı ve süreçlerinin belirlenmesi ve ilgili ilkelerle kuramların ortaya konması amaçlanır. Bunun için, bu alt dalda sürdürülen çalışmaların büyük bir kısmı, sinir sistemi yapıları ile bu sistemin davranışa ilişkin süreçlerinin belirlenmesine yöneliktir.
- **Karşılaştırmalı Psikoloji:** Bu alt daldaki psikologlar, önce değişik hayvan türlerini kendi içinde ele alarak davranışlarını inceler, sonra da bu türlerin davranışlarını birbiriyle karşılaştırıp benzerlik ve ayrılıklarla bunların nedenlerini bulmaya çalışırlar. Bu psikologlar, en basit canlılardan karmaşıklara doğru gidildikçe davranışlarda görülen evrimsel farklılıkları incelerler. Bunlara göre davranışa ilişkin temel ilkeleri bulmanın ve kuramlar oluşturabilmenin en uygun yolu, bu evrimsel farklılıkları karşılaştırmalı olarak izlemektir. Doğal olarak, bu alt daldaki psikologların çalışmaları, biyolojik bilimlerle özellikle zooloji ile yakından ilişkilidir.

Deneysel psikologların, çoğu kez deneysel yöntemi kullanarak incelediği konular arasında öğrenme, güdü, algılama ve duyum gibi süreçler de vardır. Psikologlar, değişik davranışları öğrenmenin nasıl oluştuğunu, öğrenmeyi etkileyen etmenleri, öğrenmenin nasıl geliştirilebileceğini, öğrencilerin hatırlanmasını ve unutulmasını, insanların değişik faaliyetler için nasıl güdülenebileceklerini ve güdülenmenin önemini, insanların değişik uyarıcıları algılayış biçim ve süreçleri ile duyu organları ve duyumun davranışların oluşmasında nasıl rol oynadıkları üzerinde de kuramsal ve uygulamalı çalışmalar yapar, bu yönde ilkeler ve yasalar oluşturmaya çalışırlar.

Deneysel çalışmaların çoğu davranışın fizyolojik temelleri, duyum, algı, güdü, öğrenme ve bellek gibi konuları kapsar.

Deneysel psikolojiyle ilgili önemli iki alt dal, fizyolojik psikoloji ve karşılaştırmalı psikolojidir.

Sosyal psikoloji toplumsal ortamda bireyi inceler.

Sosyal psikoloji, bireylerin davranışlarının sosyal ortamdan nasıl etkilendiğini ve bireylerin sosyal ortamı nasıl değiştirmeye çalıştığını inceler.

Sosyal Psikoloji

Psikolojinin en yaygın dallarından biri olan sosyal psikoloji, daha çok 1920'lerden sonra gelişmiş bir daldır. Bu daldaki psikologlar, canlıların sosyal ortamdaki ya da sosyal uyarıcılar karşısındaki davranışlarını inceleme konusu yaparlar. Daha önceki derslerinizden hatırlayacağınız gibi sosyal ortamda davranışı inceleyen başka bilim dalları da (örneğin sosyoloji) vardır. Sosyal psikolojinin bunlardan temel farkı, inceleme birimi olarak bireyi alması, bireylerin davranışlarının sosyal ortamdan nasıl etkilendiğini ve bireylerin sosyal ortamı nasıl değiştirmeye çalıştığını inceleme konusu yapmasıdır. Aynı konularla sosyologlar da ilgilenirler. Ancak, sosyologlar için temel inceleme birimi birey olmaktan çok gruplar ve topluluklardır.

Sosyal psikologlar, sosyo-kültürel kurumlar ile değerlerin, değişik grup, ortam ve üyeliklerinin, teknoloji ve bilim gibi kurumların bireyin davranışlarını, inançlarını, tutumlarını ve kişiliğini nasıl etkileyip şekillendirdiğini inceler. Bu konudaki ilkeleri belirlemeye, kuramları oluşturmaya çalışırlar. Bu çalışmalarını yürütürken, doğal olarak psikolojinin diğer dallarıyla olduğu kadar ilgili diğer sosyal bilimlerle de ilişkili bir çalışma içinde bulunurlar.

Günümüz sosyal psikologlarının en çok ilgilendiği konular arasında bireyin sosyalleşmesi; gruplar, grup yapısı ve grup üyelikleri, grup içinde birey; tutumlar, tutumların gelişmesi ve değişmesi, liderlik ve dil-iletişim gibi konular sayılabilir.

Gelişim Psikolojisi

Psikolojinin en eski ve yaygın dallarından biridir. Gelişim psikolojisinde, organizmanın davranışında döllenmeden ölümüne kadar, tüm yaşam boyunca gözlenen biyolojik ve psikolojik değişiklikler incelenir. Bu daldaki psikologlar, gelişimin değişik dönemlerinde ortaya çıkan davranışlar ile çeşitli çevre koşullarının ve kalıtımın davranışları nasıl etkilediğini araştırarak; ilgili ilkeleri belirlemeye ve açıklayıcı kuramları geliştirmeye çalışırlar.

Geleneksel olarak gelişim psikolojisi, çocukluk dönemi davranışlarına olan ilgi ve buna bağlı çalışmalardan kaynaklanmıştır. Bunun iki nedeni vardır. Birinci-

Gelişim psikolojisinde, organizmanın davranışında döllenmeden ölümüne kadar, tüm yaşam boyunca, gözlenen biyolojik ve psikolojik değişiklikler incelenir.

si ve en önemlisi en hızlı büyüme ve değişimin çocukluk döneminde gözlenmesidir. İkincisi ise, eskiden gelişme ve değişimin belirli bir dönemde durduğuna ve bundan sonraki dönemlerde görülen gelişme ve değişimin önemsiz olduğuna inanılmasıdır. Günümüzde bu görüş değişmiştir.

Gelişme ve değişimin, şekil değiştirerek de olsa yaşamın her döneminde devam ettiği, araştırma bulgularıyla kanıtlanmıştır. Bunun için çağımız gelişim psikologları yalnız çocukluk dönemini değil, ergenlik, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerini de çalışma alanları içine almışlardır. Gelişim psikologları bu çalışmalarını sürdürürken, bir yandan biyolojik bilimlerle, öbür yandan da psikolojinin diğer dallarıyla yakın bir ilişki ve etkileşim içinde bulunurlar.

Uygulamalı Psikoloji

"Uygulamalı Psikoloji" deyi mi psikolojiye son elli altmış yıl içinde girmiştir ve çok geniş bir alanı belirlemek için kullanılır. Psikolojinin değişik dallarında yürütülen çalışmalar ilerledikçe davranışa ilişkin bazı bulguların, tekniklerin ve yöntemlerin toplumsal yaşamda karşılaşılan bazı sorunların çözümünde de yararlı olabileceği görülmüştür. Endüstriyel gelişme, bilim ve teknolojiye hızlı değişme, iletişim araçlarının gelişip yaygınlaşması, eğitim faaliyetlerinin önem kazanması ve hızla yaygınlaşması, sağlık hizmet ve olanaklarının gelişip yaygınlaşması gibi değişmeler ile savaşlar, ekonomik ve sosyo-politik krizler toplum yaşamını büyük çapta etkileyen olaylardır. İnsanlığın bu değişmelere ve olaylara uyum sağlayabilmesi ve bunlardan en iyi biçimde yararlanabilmesi, davranışlarını gereğince geliştirip değiştirebilmesiyle mümkündür. İşte bilimsel verileri, teknikleri ve yöntemleriyle psikolojiye bu konularda ihtiyaç duyulmuş ve duyulmaktadır. Buna bağlı olarak da söz konusu alanlarda araştırma ve uygulama çalışmalarını yürütecek psikologlar yetiştirilmeye başlanmış; sonuç olarak da psikolojinin değişik uygulama alanları gelişmiştir. Bu alanlardan ülkemiz için de önemli görülen bazıları aşağıda özetlenmiştir.

*Freud'un
Viyana'daki çalışma
ofisi*

Klinik Psikolojisi: Psikolojinin en yaygın ve en eski uygulama alanlarından biridir. Bu alt daldaki psikologlar bir yandan, kişiliğin gelişmesi ve bunu etkileyen etmenler (kişilik psikolojisi) ile normalden ayrılıklar gösteren davranışlar ya da davranış bozuklukları (psikopatoloji) üzerinde araştırmalar yaparlar. Öbür yandan da bireyin yukarıda belirtilen değişme ve olaylar karşısında uyumlu bir yaşam sürdürebilmesi için neler yapılabileceğini, değişik davranış bozuklukları olan bireylere nasıl yardım edilebileceğini belirlemeye çalışırlar, gerekli araç, teknik ve yöntemleri geliştirirler, bunları uygularlar.

Bu alt daldaki psikologlar ilgili çalışmalarında, son elli altmış yıl içinde, özellikle teşhis ve tedavilerde başarılı sonuçlar elde etmişlerdir. Bu nedenle, klinik psikolojisi çağdaş sağlık hizmetlerinin ayrılmaz birimlerinden biri durumuna gelmiştir. Ülkemizde de son yirmi otuz yıllık dönemde bu yönde önemli gelişmeler olmuştur.

Klinik psikologlar çalışmalarını sürdürürken, bir yandan tıbbın değişik dalları, özellikle psikiyatriyle, öbür yandan da psikolojinin değişik dallarıyla yakın ilişki ve etkileşim içinde bulunurlar. Burada üzerinde durulacak önemli bir nokta vardır. Bazı kişiler klinik psikologlar ile psikiyatristleri birbirine karıştırırlar. Bunlar, bazı yönlerden benzer hizmetler yürütmelerine karşın, psikiyatrist tıp kökenli bir eğitimden geçer. Klinik psikolog ise, psikoloji kökenli bir eğitim görür.

Okul ve Eğitim Psikolojisi: Psikolojinin en yaygın uygulama alanlarından biri de eğitim psikolojisidir. Bu alt daldaki psikologlar, genelde, verimli öğrenme ortamlarının araştırılması ve araştırma bulgularının eğitim ortamlarında (çoğunlukla örgün eğitim kurumlarında, okullarda) uygulanması sorunları üzerinde çalışırlar. Bunun için, bir yandan gelişim, öğrenme, ruh sağlığı, başarının ve yeteneklerin ölçülüp değerlendirilmesi gibi konular üzerinde durdurarak, ilgili ilke, teknik ve yöntemleri eğitim ortamlarında uygularlar. Öbür yandan da öğrenme zorluklarının belirlenmesi ve giderilmesi ile özel eğitime ihtiyaç gösteren bireylerin sorunlarıyla ilgilenirler. Bu çalışmalarını sürdürürken, bir yandan eğitim bilimi alt dallarıyla, öbür yandan da psikolojinin diğer dallarıyla yakın ilişki ve etkileşim içinde çalışırlar.

Endüstri ve Örgüt Psikolojisi: Bu alt dal, endüstri ve işletmelerde kişilerin birbirleriyle, işletmeyle, teknoloji ve araç-gereçle (makina, alet vb.) etkileşimleri konularıyla ilgilidir. Her işletme az ya da çok sayıda kişi tarafından işletilir. Ayrıca her işletmenin ürettiği hizmet ya da ürünler başka kişi ya da kurumlarla belirli yollar ve kanallarla iletilir. Endüstri psikologları işletmelerin verimli çalışabilmeleri ve ürünlerini hizmetlerini ilgililere kabul ettirip ulaştırabilmeleri için gerekli ve daha çok insan etmeniyle ilgili olan hususları araştırırlar, ilgili ilkeler belirlemeye çalışırlar, araç-gereçleri geliştirirler, teknik ve yöntemleri uygularlar.

Tipik bir endüstri psikoloğu (bazen personel psikoloğu da denir), işletmeye personel seçme, hizmetöncesi ve hizmetiçi eğitim programları düzenleme, personeli en verimli ve mutlu olacakları işlere yerleştirme, iş ortamını verimi arttırıcı ve morali yükseltici biçimde düzenleme, iş ve verim değerlendirmesi yapma, reklam, tanıtma, halkla ilişkiler gibi konular üzerinde çalışır. Bu çalışmalarını sürdürürken, bir yandan psikolojinin özellikle psikometri ve sosyal psikoloji gibi dallarıyla, öbür yandan da işletme ve yönetim bilimleriyle ilişki ve etkileşim içinde bulunurlar.

Danışmanlık Psikolojisi: Her derecedeki eğitim kurumunda öğrencilerin eğitim-öğretime ilişkin ve bireysel sorunlarıyla ilgilenen bu alt dal, bir yandan okul psikolojisiyle, öbür yandan da klinik psikolojisi ile yakından ilişkilidir. Bu alt daldaki psikologlar öğrencilerin sorunlarını belirlemeye çalışırlar, onların kendi kendilerini daha iyi tanımalarında ve bireysel sorunların çözümünde yardımcı

Psikiyatrist, tıp kökenli bir eğitimden; klinik psikolog ise psikoloji kökenli bir eğitimden geçer.

Eğitim psikologları, genelde, verimli öğrenme ortamlarının araştırılması ve araştırma bulgularının eğitim ortamlarında uygulanması sorunları üzerinde çalışırlar.

Endüstri psikologları, işletmelerin verimli çalışabilmeleri ve ürünlerini hizmetlerini ilgililere kabul ettirip ulaştırabilmelerinde insan etmeniyle ilgili olan konuları araştırırlar.

olurlar, eğitim ve mesleki konularda öğrencilere danışmanlık ve rehberlik yaparlar. Diğer yandan danışman psikologlar, okul dışı kurum ve ortamlarda da benzeri sorunlar üzerinde çalışıp, ilgili hizmetleri yürütürler.

Psikolojinin yukarıda sayılanlara ek olarak, başka uygulama alanları da vardır. Bunlardan özellikle ülkemizde son yıllarda hizmetine büyük ihtiyaç duyulan Trafik Psikolojisi ile, Siyaset Psikolojisi, Uluslararası İlişkiler Psikolojisi, Mühendislik Psikolojisi, Askerlik Psikolojisi, Din Psikolojisi, Adalet Psikolojisi ve Spor Psikolojisi gibi alt dallar en önemlileridir.

Psikolojinin diğer uygulama alanları nelerdir? Size göre psikoloji bilimi ülkemizde tüm bu alanlarda yeterince kullanılıyor mu? Tartışınız.

SIRA SİZDE

Psikometrik Psikoloji

Psikolojinin bu dalı, davranışın ölçülmesi ve değerlendirilmesi, istatistik ve matematiksel teknik ve yöntemlerin psikolojiye uygulanması, davranışın açıklanmasında ve yordanmasında yararlanılabilecek matematiksel modellerin geliştirilmesi gibi konularla ilgilenir. Değişik amaçlar için test ve ölçek geliştirme, davranışın açıklanması ve yordanmasında yararlanılabilecek istatistiksel teknik ve modellerin uygulanması ve geliştirilmesi ile araştırma model ve düzenleri oluşturma, bu daldaki psikologların başlıca araştırma ve uygulama konularıdır. Bu daldaki psikologlar, bir yandan psikolojinin diğer dalları ile diğer yandan da matematik, istatistik bazı teknolojik uygulama alanları ve eğitim gibi bilim dallarıyla yakın ilişki ve etkileşim içinde çalışırlar.

Psikolojinin alt dallarını birbirinden ayıran özellik nedir? Açıklayınız.

SIRA SİZDE

PSİKOLOJİNİN YÖNTEMİ

Psikoloji biliminin canlı davranışlarını anlamayı amaçladığı daha önce belirtilmişti. Bu amacı gerçekleştirebilmek için davranışlar ve ilgili diğer olaylar üzerinde geçerli ve güvenilir bilgiler toplamak gerekir. Bu bilgilere çoğu kez veri denir. Psikolojide çeşitli veri toplama yöntemleri vardır. Bu yöntemlerden hangisinin seçileceği, araştırmanın amacına ve konusuna bağlıdır. Konu açısından sosyal bilimlere yakın olan dallar ile, amacı uygulama olan dallarda çoğunlukla betimsel veya korelatif türden araştırmalar yapılır. Konu açısından biyolojik bilimlere yakın olan, amaç olarak da daha çok davranışın temel ilke ve kuramlarını belirlemeyi hedef alan araştırmaya yönelik alt dallarda, genellikle deneysel türden araştırmalar yapılır. Aşağıdaki bölümlerde psikolojide kullanılan araştırma teknikleri özetlenmiştir.

Betimsel Araştırmalar ve İlgili Teknikler

Betimsel teknikler, adından da anlaşılacağı gibi, davranışları betimlemeyi, yani davranışları özetlemeyi, ortak özelliklerine göre sınıflamayı ve birbiri ile ilişkili ya da ilişkisiz davranışsal olayları belirlemeyi amaçlar. Bu tür teknikler, davranışları sözel, sayısal, şekilsel ya da hem sözel hem de sayısal ve şekilsel olarak özetleme olanağı sağlar.

Doğal Gözlem

Doğal gözlemlerde canlılar, doğal ortamlarında ve araştırmacının herhangi bir müdahalesi olmaksızın gözlenir. Diğer bir deyişle, bu gözlem türünde araştırmacı koşulları etkilemeye veya değişkenleri kontrol etmeye çalışmaz. En eski veri toplama

tekniklerinden biri olan doğal gözlem, canlıların doğal ortamlarında yaptıkları davranışların kapsamlı bir biçimde betimlemesini, birbirleriyle ilişkili değişkenler hakkında fikir edinilmesini sağlar. Doğal gözlemin bulguları, ileride yapılacak araştırmalara ve deneysel çalışmalara iyi bir temel teşkil eder. Ayrıca yeterince büyük bir grup üzerinde yapılan doğal gözlemlerden normatif (grubun durumunu özetleyen) veriler elde edilebilir.

Sistemantik Gözlem

Sistemantik gözlemlerde canlılar araştırmacının belirlediği koşullar altında gözlenir. Ayrıca sistemantik gözlemlerde araştırmacının ilgilendiği belirli bir konu vardır. Buna göre davranışlar bir elemeye tabi tutulur ve sadece konuyla ilgili olan davranışlar gözlenir. Sistemantik gözlem, psikolojinin tüm dallarında sık olarak kullanılır. Örneğin, öğrencilerin hangi öğretim tekniğini tercih ettiklerini saptamak üzere yapılan bir araştırma, sistemantik gözlem yapmayı gerektirebilir.

Testler

Testler belirli davranışları veya bu davranışlarla ilgili özellikleri ölçmede kullanılan araçlardır. Bu davranışlar kişilik özelliklerini, genel ve özel yetenekleri, kişinin belirli bir konudaki bilgisini, tutumlarını ve ilgileri içerebilir. Her test bir dizi davranışın bir tür özetidir. Testler yoluyla toplanan verilerin bilimsel çalışmalarda kullanılabilmesi için bir testin bazı teknik özelliklere sahip olması gerekir. Bu teknik özelliklerin başında geçerlik ve güvenilirlik gelir.

Geçerlik bir ölçü aracı olarak testin ölçmeyi amaçladığı özelliği ne derecede ölçebildiğini gösterir. Güvenirlik ise testin değişik uygulamalarda ne dereceye kadar tutarlı ölçme yaptığını; yani hatalardan arınık ölçme yapma derecesini gösterir. Her iki teknik özellik de özel bazı yollarla belirlenir.

Davranışları ölçen testlerin yanında, psikolojide bir de psikofizyolojik testler kullanılır. Canlıları biyolojik özellikleriyle ele alan alt dallarda kullanılan bu testler, davranışla ilişkili olan fizyolojik süreçleri ölçmede kullanılır. Korku ve öfkeye bağlı olarak, böbreküstü bezlerinden salgılanan ve norepinefrin hormonlarının ölçülmesini içeren test ya da değişik ortamlarda veya uyarıcılar karşısında beyin dalgalarında ortaya çıkan değişiklikleri ölçen araç-gereçler psikofizyolojik testlere bir örnektir.

Anket (Soru Listesi)

Anketler, kişilerin belirli konulardaki tutumlarını, düşünce ve duygularını, önerilerini saptamak üzere hazırlanmış soru listeleridir. Anketlerin bir özelliği de yazılı olarak sunulmalarıdır. Bilimsel değere sahip olabilmesi için anketin geçerli ve güvenilir sonuç vermesi beklenir. Bir veri toplama tekniği olarak anket, psikolojinin tüm alt dallarında ve özellikle de sosyal psikolojide kullanılır.

Mülakat

Mülakat, bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını saptamada, onları yakından tanımada kullanılan bir tekniktir. Mülakatın özelliği, birey hakkındaki bilginin yüzyüze bir ilişki ve sözel iletişim yoluyla elde edilmesidir. Mülakat tekniği psikolojinin özellikle uygulamalı dallarında kullanılır. Klinik psikoloğun kullandığı psikolojik tedavi türlerinin büyük bir kısmı mülakata dayanır. Aynı şekilde, danışman psikolog danışmanlık hizmetlerinde, endüstri psikoloğu da personel seçiminde mülakat yöntemini kullanabilir.

Testler: Belirli davranışları veya bu davranışla ilgili özellikleri ölçmede kullanılan araçlardır.

Geçerlik, bir ölçü aracı olarak testin ölçmeyi amaçladığı özelliği ne derecede ölçebildiğini; güvenilirlik ise testin değişik uygulamalarda ne dereceye kadar tutarlı ölçme yaptığını gösterir.

Anketler, kişilerin belirli konulardaki tutumlarını, düşünce ve duygularını, önerilerini saptamak üzere hazırlanmış soru listeleridir.

Vak'a İncelemesi

Vak'a incelemesi daha çok uygulamalı dallara özgü bir tekniktir. Vak'a inceleme-sinde, bireyin geçmişi, ailesi ve çevresindeki kişilerle ilişkileri, sorunları ve benze-ri diğer konular hakkında bireyin kendisinden ve diğer kaynaklardan veri toplanır.

Betimsel araştırmaların ve ilgili veri toplama tekniklerinin psikoloji bilimine ne tür bir katkısı vardır?

SIRA SİZDE

Deneyel Araştırmalar

Deneyel araştırmaların temel amacı, davranışın nedenlerini ve ön belirleyicilerini saptamaktır. Buna göre, davranışın nedenlerini veya ön belirleyicilerini saptama-ya yönelik tüm araştırmalarda ve özellikle psikolojinin biyolojik ve fiziksel bilim-lere yakın dallarında deneyel yöntemden yararlanır. Deneyel yöntemin neden-sonuç ilişkilerini ortaya koymasını sağlayan işlemler şunlardır:

Bağımsız değişkeni değiştirme: Bir deneyin denencesinde (hipotezinde) belirli bir nedenin belirli bir sonucu doğurduğu, neden ile sonuç arasında belirli bir ilişkinin olduğu iddia edilir. Bu denenceyi test etmede, deneyci neden veya önkoşul olduğunu iddia ettiği değişkeni ya da değişkenleri bir laboratuvar orta-mında meydana getirir ve onu değişik değerler vererek, sistematik olarak değişt-i-rir. Bu işleme değiştirme (manipülasyon), değiştirilen değişkene ise bağımsız değişken denir.

Psikoloji araştırmalarında üç bağımsız değişken türüne rastlanır. Bunlardan bi-ri çevresel değişkenlerdir. Çevresel değişkenler deneyde kullanılan canlının yani denegin dış çevresindeki uyarıcılardır. Bunlar fiziksel veya sosyal uyarıcılar olabi-ler. Örneğin, bir filmin deneklerin belirli konudaki tutumlarına etkisini araştıran deneyde, film bir çevresel değişkendir. Bir diğer bağımsız değişken türü denek değişkenleridir. Denek değişkenleri deneklerin özellikleriyle ilgilidir. Örneğin, kaygının öğrenmeye etkisini araştıran bir deneyde, değişik kaygı düzeyindeki ki-şiler bir tür denek değişkeni olarak kullanılabilir. Üçüncü bağımsız değişken türü ise görev değişkenleri olabilir. Görev değişkenleri, denegin deneyde yapacağı gö-revin özellikleriyle ilgilidir. Örneğin, öğrenilecek malzemedeki anlamlılık derece-sinin öğrenmeye etkisini araştıran bir deneyde, malzemenin anlamlılığı, bir görev değişkenidir.

Değiştirmenin bağımlı değişkene etkisini gözleme: Deneyci bağımsız değişkendeki değiştirmelemlerin sonuç olayı, yani davranışı nasıl etkilediğini göz-ler. Deneyde etkilenmesi beklenen bu değişkene bağımlı değişken denir. Psiko-loji araştırmalarındaki bağımlı değişken davranıştır. Davranışın gözlenmesi ve öl-çülmesinde deneyci betimsel yöntemlerden yararlanır. Deneyin bulguları, davra-nışın bağımsız değişkendeki değiştirmelemlere bağlı olarak değiştiğini gösterirse, araştırmanın denencesi desteklenmiş olur.

Diğer değişkenleri kontrol etme: Bir deneyde gözlenen sonucu, bağımsız değişkenden başka değişkenler de etkileyebilir. Bu değişkenler çevresel, görev veya denek değişkenleri türünden olabilir. Deneyin düzenlenmesi aşamasında de-neyci, karıştırıcı etkide bulunabilecek değişkenleri belirler, bunların etkisini kont-rol altında tutmaya çalışır. Psikolojide her tür değişken için ayrı kontrol teknikle-ri vardır. Ancak bu tekniklerin tümü de, temelde, ilgili değişkenlerin etkisini sabit tutmaya yöneliktir. Sabit tutulan bir değişken, tüm denekleri ve bunların davranış-larını eşit biçimde etkiler. Yani, etkisi bakımından, değişken tüm davranışlarda bir

Psikoloji araştırmalarında; çevresel, denek ve görev değişkenleri olmak üzere üç bağımsız değişken türüne rastlanır.

ortak faktör niteliğindedir. Böylece, uygun kontrol tekniklerinin uygulandığı deneylerde, davranışta gözlenen anlamlı farklılıkların bağımsız değişkenin etkisine bağlanması mümkün olur.

SIRA SİZDE

Bir deneyde, ilgilenilen değişken dışında kalan ve davranışı etkileyebilecek diğer değişkenler kontrol edilmezse ne olur?

Böyle bir durumda gözlenen davranıştaki farklılıkları hangi değişkenlerin yarattığı bilinemez. Farklılıkların kaynağı bağımsız değişken olabileceği gibi, deneyin konusunun belirlendiği çevresel, denek veya görev değişkenleri de olabilir. Sonuçları hangi değişkenlerin belirlediği bilinmeyen bir deneyden neden-sonuç ilişkileri çıkarılamaz.

Deneylerin özelliğini, yukarıda belirtilen ilk iki işlem oluşturur. Ancak bu işlemlerin deneysel çalışmaların amacını gerçekleştirme açısından yeterli olmadığını görüyoruz. Deneylerin amaca yönelik sonuçlar elde etmesi ve bilimsel bir değer kazanması, uygun ve yeterli kontrollerin yapılmasına bağlıdır.

Daha önce psikoloji biliminin dört temel amacı olduğu belirtilmişti. Betimsel tür araştırmalar, bu amaçlardan sadece betimlemenin gerçekleşmesine katkıda bulunur. Deneysel araştırmalar ise, bilimin dört amacını da gerçekleştirebilme gücüne sahiptir. Şöyle ki, neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan deneyler, davranışları betimleme amacını da gerçekleştirir. Benzeri konulardaki deneylerin bulgularından yapılan genellemeler, temel ilkelerin ve kuramların oluşumuna katkıda bulunur. Bu şekilde, deneysel çalışmalar davranışları açıklama amacına da hizmet etmiş olur. Deneylerde saptanan güvenilir ilişkilerden veya belirlenen temel ilke ve kuramlardan hareketle, belirli bağımsız değişkenlerin davranışı nasıl etkileyeceği önceden söylenebilir. Bu ise, davranışların yordanması amacını gerçekleştirir. Nihayet, yine güvenilir ilişkilerden ve temel ilke ve kuramlardan hareketle, bağımsız değişkende uygun değerler meydana getirerek, davranış belirli bir biçime sokulabilir. Bu ise psikoloji biliminin davranışları kontrol etme amacını gerçekleştirir.

Deneysel araştırmalar psikolojinin tüm amaçlarına hizmet edebildiği için tercih edilebilir. Ancak, psikolojinin her konusu deneysel yolla incelenemez. Deneysel araştırmaların özelliğini değişimleme ve kontrolün oluşturduğu belirtilmişti. Özellikle insanların, her tür değişimlemeye ve kontrole tabi tutulması mümkün değildir. Örneğin, acı veya zarar vermeyi içeren değişimlemeler insanlara uygulanamaz. Ayrıca bazı değişkenlerin deneyci tarafından değişimlenmesi söz konusu olamaz. Değişimlenemeyen bu değişkenler çoğu kez örneğin yaş ve zeka gibi denek değişkenleridir.

Nihayet, özellikle uygulamalı alt dallarda çalışan psikologlar için, deneysel araştırmalar bazen uygun ve pratik değildir. Zira bu psikologların ilgilendiği davranışlar çok büyük bir değişkenler bütününe işlevi olarak ortaya çıkar. Bu değişkenlerin tümünün bir deney ortamında meydana getirilmesi ve aynı zamanda da, gerekli kontrollerin yapılabilmesi mümkün ve pratik değildir. Çünkü, uygulamalı alt dallarda çalışan psikologların amacı davranış sorunlarına acil bir biçimde çözümler getirmektedir. Oysa deneysel çalışmalar kısıtlı laboratuvar ortamında yapılır ve uzun zaman alır. Bu gibi durumlarda psikologlar korelatif araştırmalar yapmayı yeğlerler.

Deneysel araştırmalar, bilimin dört amacını da gerçekleştirebilme gücüne sahiptir. Neden-sonuç ilişkilerini ortaya koyan deneyler, davranışları betimleme amacını da gerçekleştirir.

Deneysel çalışmalar kısıtlı laboratuvar ortamında yapılır ve uzun zaman alır. Bu gibi durumlarda psikologlar korelatif araştırmalar yapmayı yeğlerler.

Korelatif Araştırmalar

Korelatif araştırmalarda, çevrede kendiliklerinden mevcut olan ve yine kendiliklerinden değişik değerler alan değişkenler incelenir. Diğer bir deyişle, korelatif çalışma yapan araştırmacının, değişkenlerin meydana gelmesinde ve değişiminde aktif bir rolü yoktur. Bağımsız-bağımlı değişken ayrımının bulunmadığı korelatif araştırmaların amacı, birbiriyle karşılıklı ilişki (korelasyon) içinde olan değişkenleri belirlemektir. Bu amacın gerçekleşmesini sağlayan işlemler şunlardır.

Araştırmacı ilişkisini incelemek istediği değişkenleri belirler. Korelatif çalışmalardaki değişkenler genellikle denek değişkenleri türündendir. Bunlardan bir kısmı doğrudan gözlenebilir niteliktedir, örneğin cinsiyet gibi. Bazıları ise, örneğin zeka ve kaygı gibi doğrudan gözlenemez. Bu gibi değişkenler bir ölçü aracına verilen tepkilerden tahmin edilir (vardandır). Dolaylı olarak gözlenen değişkenlerin ölçülmesinde betimsel yöntemler kullanılır.

Araştırmacı, değişkenlerin niteliklerini gözönüne alarak seçtiği istatistiksel tekniği uygular ve değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini belirler. Bu belirleme sonucu, değişkenler arasında bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkabilir. Örneğin, ayak-kabı numarası ile zeka düzeyi arasında belirli bir ilişki yoktur. Kimi zamanlar ise, değişkenler arasında doğru orantılı bir ilişki gözlenebilir; zeka düzeyi ile öğrenme düzeyi arasında olduğu gibi. Böyle bir ilişki değişkenlerden birinde artmalar oldukça diğerinde de artma olduğunu gösterir. Bazen de değişkenler arasında ters yönde bir ilişki elde edilebilir, kaygı düzeyi ile çevreyi araştırma faaliyeti arasında olduğu gibi. Bu ise, değişkenlerden birinde artma oldukça, diğerinde azalma olduğu anlamına gelir.

Değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkileri ortaya koyan korelatif araştırmalar, davranışların betimlenmesi amacını gerçekleştirir. Ancak, burada çok önemli bir husus vardır; iki değişken arasında belirli bir miktar ilişkinin varlığı, bunlardan birinin diğerinin nedeni veya sonucu olduğu anlamına gelmez.

Korelatif araştırmalarda, çevrede kendiliklerinden mevcut olan ve yine kendiliklerinden değişik değerler alan değişkenler incelenir.

Psikolojik araştırmalarda hangi tekniklerin kullanılacağını ne gibi etmenler belirler?

SIRA SİZDE

Özet

Psikoloji Bilimini, onu oluşturan öğeleri ve temel amaçlarını dikkate alarak tanımlamak

Psikoloji canlı davranışlarını inceleyen bir bilim dalıdır. Sosyal bilimlerle biyolojik bilimler arasında yer alan, ancak matematik ve teknoloji gibi alanlardan da etkilenen psikoloji biliminin, araştırmaya ve uygulamaya yönelik dalları vardır. Psikolojinin temel amaçları, davranışları betimlemek, açıklamak, yordamak ve kontrol etmedir. Psikolojinin incelediği davranışlar üç grupta toplanabilir:

- Doğrudan doğruya, dolaysız olarak gözlenebilen davranışlar;
- Dolaylı olarak gözlenebilen davranışlar;
- Davranışların temelinde yatan sinir sistemi ve kas faaliyetleri ve fizyolojik süreçler.

Psikolojinin diğer bilimler arasındaki yerini ve ilişkisini tartışacak; psikolojinin araştırmaya ve uygulamaya yönelik dallarını ve alt dallarıyla ayrıntılı açıklayabilmek, farklılıkları tartışabilmek

Psikoloji, bir yandan organizmanın davranışlarını biyolojik temelinden anlayabilmek için biyoloji, fizyoloji, biyo kimya gibi bilimlerle ilişki içindedir. Diğer yandan organizmayı sosyal bir varlık olarak ele aldığından sosyoloji, ekonomi gibi sosyal bilimlerle de çok yakın bir etkileşimdedir. Psikolojinin kendi içinde bazı dalları vardır. Bu dalların her birinde davranış farklı bir yönden veya farklı bir bağlam içinde ele alınır. Bu alt dallar, Deneysel Psikoloji, Sosyal Psikoloji, Gelişim Psikolojisi, Uygulamalı Psikoloji ve Psikometrik Psikoloji olarak sıralanabilir.

Psikoloji araştırmalarında kullanılan yöntem ve teknikleri açıklayabilmek

Psikoloji araştırmalarında çeşitli teknikler kullanılır. Bu tekniklerden bir grubu davranışların betimlenmesini sağlar. Deneysel araştırmalarda ise neden-sonuç ilişkileri saptanmaya çalışılır. Deneysel çalışmaların bulguları davranışların betimlenmesi ve açıklanmasını sağlarken, bu bulgulardan hareketle, davranışların yordanması ve kontrol edilmesi de mümkün olur. Korelatif araştırmalarda doğada kendiliğinden mevcut olan değişkenlerin arasındaki ilişkiler belirlenmeye çalışılır. Korelatif araştırmaların bulguları davranışların betimlenmesini sağlar. Bu bulgulardan hareketle, davranışların tahmin edilmesi de mümkün olur.

Kendimizi Sınayalım

1. Psikolojinin günümüzdeki tanımı aşağıdakilerden hangisidir?

- İnsan bilincini inceleyen bilim dalıdır.
- Doğrudan gözlenebilen davranışları inceleyen bilim dalıdır.
- İnsan ve hayvan davranışlarını inceleyen bilim dalıdır.
- İnsan biyolojisini inceleyen bilim dalıdır.
- İnsanın oluşumunu inceleyen bilim dalıdır.

2. Psikolojinin alt dalları ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- Gelişim psikolojisinin konusu çocukluk döneminde meydana gelen fiziksel ve psikolojik değişikliklerdir.
- Deneysel psikolojide davranışın temel ilke ve kurallarının belirlenmesine çalışılır.
- Endüstri psikolojisi iş ve endüstri ortamlarında gözlenen davranış örüntüleriyle ilgilenir.
- Psikometrik psikolojinin, psikolojinin bütün dallarında genel bir fonksiyonu vardır.
- Danışmanlık psikolojisi eğitim kurumlarında öğrencilerin eğitim ve öğretime ilişkin sorunlarıyla ilgilenir.

3. Aşağıdakilerden hangisi şiddetli davranış bozukluklarının tedavisi ile ilgilenir?

- Okul psikoloğu
- Danışman psikoloğu
- Kişilik psikoloğu
- Klinik psikoloğu
- Endüstri psikoloğu

4. Psikolojide bilgi veya veriler nasıl elde edilir?

- Deneysel yollarla
- Sezgisel yollarla
- Olaylar üzerinde düşünerek ve fikir yürüterek
- Olayları gözleyerek ve ölçerek
- Değişkenleri kontrol ederek

5. Aşağıdakilerden hangisi psikoloji araştırmalarında bağımlı bir değişkendir?

- Yaş
- Cinsiyet
- Davranış
- Medeni Hal
- Görünüm

6. Aşağıdakilerden hangisi betimsel araştırmaların amacı **değildir**?

- Davranışları özetlemek.
- Davranışları sınıflamak.
- Davranışsal olayları belirlemek.
- Davranışın ön belirleyicilerini saptamak.
- Davranışları değiştirmek.

7. Belirli davranışları veya bu davranışla ilgili özellikleri ölçmede kullanılan araç aşağıdakilerden hangisidir?

- Gözlem
- Mülakat
- Testler
- Anket
- Vaka incelemesi

8. Kişilerin belirli konulardaki düşünce ve duygularını saptamak üzere hazırlanan soru listelerine ne ad verilir?

- Vaka incelemesi
- Gözlem
- Anket
- Mülakat
- Psikometri

9. Psikolojinin **temel** amaçlarından hangisi davranışların önceden tahmin edilmesiyle ilgilidir?

- Betitleme
- Yordama
- Açıklama
- Kontrol
- Gözlem

10. Bir deneyde bağımsız değişkene değişik değerler verilmesi işlemine ne denir?

- Ölçme
- Değerlendirme
- Değişimleme
- Sistematik gözlem
- Yordama

Yaşamın İçinden

Tatile çıkıp dinlenmeyi düşünüyordum. Ama bizi, İzmit'i, Gölcük'ü, Adapazarı'nı, Yalova'yı kötü günlerin beklediğini bilmiyordum. Antalya'ya bir ay gitmeyi düşünmüştüm. O kadar çok yorulmuştum ki, tek düşünce dinlenmekti.

İçimde çok tuhaf hisler vardı, anlam veremiyordum. Tatile gitmeden önce çok değişik bir rüya görmüştüm. Bu rüya beni çok etkilemişti.

Deniz kenarında, uçurumdan, kayalığın tepesinden denize ve gökyüzüne bakıyordum. Gökyüzü karanlıktı, yıldızlar parlıyordu. Yıldızların hepsi gökyüzünden teker teker kayıp denize düşmeye başladı. Rüyamdaki kayan yıldızlar için, "Tepedeki evler mi?!" diye bağıryordum. "Tepedekiler değil" diyorlardı. Ben küçükken İzmit'in tepesindeki evleri yıldız sanırdım.

Bu rüyamın haftasında 17 Ağustos Depremi oldu. O gün Antalya'da yaşadıklarımı Allah hiç kimseye yaşatmasın. Nihal Ablam İzmit'teydi, evdeydi... Çok sevdiğim ağabeyim Dr. Erdal Batur da göçük altında kalmıştı!...

Beni tatile yolcu ederken söylediği kelimeler hep kulaklarımda çınlıyor: "Kız, bir buçuk ay sonra görüşeceğiz. Beni çok özlersin, esprilerimi çok ararsın". Erdal Ağabey, seni gönlümde Ebru Ablam için ayırdığım yerin yanına yerleştirdim.

Göçük altında kalan, iki yıldır birlikte olduğumuz çok sevdiğim aile dostlarımız, Deniz, Gül Teyze, İbrahim Amca. Sizleri de hiç unutmayacağım, inanın bana. Göçük altında kalan arkadaşlarım, ağabeylerim, ablalarım, aile dostlarım... Hiçbirinizi unutmayacağım.

Her şeye rağmen seni seviyorum hayat.

Her şeye rağmen, geleceğe ait umutlarım, planlarım var: Yüreğim paramparça olsa da...

Kaynak: Zuhul Eryılmaz, "Yüreğim Paramparça Olsa da", Bir Kabusa Uyanmak, Kocaeli Üniv. Basım Evi, Eylül. 2000, s. 369-370.

Deprem kabusunu yaşamış bir kişinin anlattıklarını ve çektiği ızdırıp ve özlem duygusunu inceleyen bu örnek olayı, psikoloji açısından ne şekilde değerlendirebiliriz? Bu özlemi yaşayan bu kişiyi sizce gelecekte neler beklemektedir? Tartışınız.

Biraz Daha Düşünelim

1. Psikoloji Bilimini, onu oluşturan öğeleri ve temel amaçlarını dikkate alarak tanımlayınız.
2. Psikolojinin diğer bilimler arasındaki yerini ve ilişkisini tartışınız. Psikolojinin araştırmaya ve uygulamaya yönelik dallarını alt dallarını açıklayarak, farklılıklarını tartışınız.
3. Psikoloji araştırmalarında kullanılan yöntem ve teknikleri açıklayınız.

Başvurabileceğimiz Diğer Kaynaklar

CÜCELOĞLU, Doğan. **İnsan ve Davranış**. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.

HENNEMAN R.H. **The Nature and Scope of Psychology**. Dubuque, W.H.C.Brown, 1973.

HILGARD R.H. Atkinson R.A. **Introduction to Psychology**. (7th ed.) New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1979.

LAZERSON A. (Ed), **Psychology Today**. An Introduction. New York, Random House, 1975.

MORGAN C.T. **Psikolojiye Giriş Ders Kitabı**. (Çeviri; Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü, Yayın Sorumlusu: Sirel KARAKAŞ). Meteksan, Ankara, 1981.

Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise Psikolojinin Tanımı bölümünü tekrar okuyunuz.
2. a Yanıtınız yanlış ise Psikolojinin Dalları bölümünü tekrar okuyunuz.
3. d Yanıtınız yanlış ise Psikolojinin Dalları bölümünü tekrar okuyunuz.
4. d Yanıtınız yanlış ise Psikolojinin Yöntemi bölümünü tekrar okuyunuz.
5. c Yanıtınız yanlış ise Psikolojinin Yöntemi bölümünü tekrar okuyunuz.
6. e Yanıtınız yanlış ise Psikolojinin Yöntemi bölümünü tekrar okuyunuz.
7. c Yanıtınız yanlış ise Psikolojinin Yöntemi bölümünü tekrar okuyunuz.
8. c Yanıtınız yanlış ise Psikolojinin Yöntemi bölümünü tekrar okuyunuz.
9. b Yanıtınız yanlış ise Psikolojinin Tanımı bölümünü tekrar okuyunuz.
10. c Yanıtınız yanlış ise Psikolojinin Dalları bölümünü tekrar okuyunuz.